

Muzeumi értesítő.

Kormeghatározó adatok a csór- meritőpusztai őskori csontszigonyhoz.

A székesfehérvári muzeum e ritka és nagybecsű szerzeményéről első cikkünkben (Székesfehérvári Szemle 1935 I—II. füzet.) csak első benyomásainkat közöltük, jelezve annak rendkívüli jelentőségét. Azóta áttanulmányoztuk a rendelkezésünkre álló forrásokat,¹⁾ és olyan adatokra akadtunk, melyek alapján koráról, a külföldi és hazai leletekhez való viszonyáról bővebb tájékoztatót adhatunk.

Forrer szerint a szigony előfutárai a solutréi időszaknak azok a késpengeszerű eszközei, melyek a francia irodalomban *pointe-à-crau*, a német irodalomban *Kerbspitze* néven szerepelnek.²⁾ Anyaguk kő, ritkán rénszarvas agancs. Igazi, jellegzetes szigonyok, harpunák csak a magdaléni korban jelennek meg. Rendszerint rénszarvas agancsból készültek, több fogszerű nyulvánnyal, u. n. szakával, melyek pálcaszerű gerincük egyik, vagy mindkét oldalán helyezkedtek el. A szigonyok hossza 10—15 cm. és alsó végük a nyélhez való odaerősítés végett kétoldalt tompa tövist visel vagy lyukasztott. Ritkán vonalas díszítés is van rajtuk.³⁾

Ezen harpuna típus folytatódik a régebbi és újabb kőkort áthidaló átmeneti időszakban is, mikor már a mammut kihalt, a rénszarvas felhúzódott északra és helyét a szarvas foglalta el. Az emberi művelődés ezen fokán a harpunák szarvas agancsból vagy csontból készültek. Ennek belseje porhanyós, spongyás, csak a külső kérge használható, ép ezért alakjuk lapos és végük rendszerint lyukasztott. Ezzel szemben a magdaléni rénszarvas-agancsból készült harpunák ovális, kerek átmetszetűek. A későbbi harpunák rendszerint durvák és felületes kidolgozásúak.⁴⁾ De ezek között is vannak finomabb kivitelűek, aminők egy skandináviai konyhahulladék halomból (*kjöggenmödding*) származó csontpéldány⁵⁾, egy szarvasagancsból készült lelet Mas d'Azil (Ariége) barlangjából⁶⁾ a saint-germaini muzeumban, a Gr. Kreuzról és Dániából származó harpunák.⁷⁾ Mindezek egysoros szakákat viselő alakok lapos kidolgozással és lyuk nélkül.

A meritőpusztai szintén egysoros, lapos típus, három szakával, végén a nyélre erősítés végett átfúrással. Anyaga csont és nagyon gondos kidolgozású. Szakájának alakja és öbölszerű bemélyedése legjobban egyez a spanyolországi Castillo-i,⁸⁾ a már

fentemlített skandináviai⁵⁾, a kreuzi és az egyik dániai példánnyal. Korát illetőleg is — egyéb leletek híján — ezek az analógiák lehetnek iránytadók. A Castillo-i lelet alapján a magdaléni időszak végére volna helyezendő, mert ennek is, miként a meritőpusztainak három szakája van, teste hajlott és végén át van lyukasztva. Viszont szakáinak körvonala a skandináviai, a kreuzi, főleg pedig a dániai példányokéval egyez, bár ezek végén a lyuk nincs meg. Ezen analógiák után indulva a meritőpusztai harpuna már nem magdaléni, hanem az azt követő paleolithikum és neolithikum közé ékelődő mezolithikum kulturájának volna emléke. A bizonytalanságot a kísérő leletek hiánya okozza, melyek nélkül korát évszámokkal kifejezni csak nagy általánosságban lehet. A szélső határok Krisztus előtt 15000—8000 esztendő.

A lelőkörményeket tekintve a meritőpusztai harpuna Seeland Mallerup melletti maglemosei teleppel hasonlítható össze, ahol az egykor vízből lerakódott leletek szintén tőzeg alatt fordulnak elő. Ennek a nagyszámú fa, csont és egyéb régiségeket tartalmazó lakóhelyeknek telepesei, a telep feltárója Sarauov szerint, tutajyszerű faalkotmányon laktak. Fennmaradt eszközeik tűzkőből készült kaparók és vakarók, nyílhegyek, vésők és csontszerszámok: szigony, tőr, horog. E csontszigonyok azonban teljesen elütő típusok a meritőtől és nem kapcsolhatók be annak fejlődési sorozatába. Lengyelországban L. Korlowski tizenhat lelőhelyről számol be hasonló leletekkel.⁹⁾ A mi szigonyunk tőzeg alatt volt, előfordulása hasonló tutajos életmódra enged következtetni, aminek teljes bizonyosságára azonban épp úgy, mint a kormeghatározásnál nagyobb számú tárgyi bizonyítékra volna szükségünk.

E hiányok ellenére is a meritőpusztai harpuna a magyar őstörténetnek egyik legbecsesebb lelete akár magdaléni, akár mezolithikumba sorozzuk. A harpuna Magyarországon a magdaléni korszakban jelenik meg először. Az a néhány darab azonban, melyek egyike a pilisszántói kőfülkéből,¹⁰⁾ három pedig a Szelim-barlangból¹¹⁾ ismeretes, nagyon kezdetleges készítmény. A mi harpunánk művészi magaslaton áll felettük és vetekszik a legszebb külföldi példányokkal. E jelentőségéből akkor sem veszt, ha a mezolithikumba helyezjük. Ez esetben nemcsak mint az akkori technika legtükéletesebb alkotásának van kiváló értéke, hanem hézagpótló szerepet tölt be a magyar prehistóriában.

Azt az ugrásszerű hasadékot, mely mint ki nem töltött hézag, hiatus választja el egymástól a paleolith és neolith korszakot, a külföldnek már sikerült áthidalnia a transneo- vagy mezolithikum beillesztésével. A mezolithikum ugyanis melegebb és kezdetben száraz, majd nedves éghajlatával, a mammut kivészésével, a rénszarvas visszavonulásával, a kutyának mint első háziállat-

nak feltűnésével, a korábbi növényfajoknak új fajokkal való kicserélődésével összekötő kapocs a jégkorszak és jelen között. Ugyanez a szerepe a művelődés történetében azáltal, hogy a pattintgatott eszközök geometrikus alakot öltenek magukra, megjelennek a vízholdta kavicsokból csiszolt kőeszközök, a harpunákat a horog váltja fel és végül létrehozza az agyag ipar legrégebbi termékeit.

A mezolithikum tartama mintegy tízezer esztendő és több emeletre különül, melyek külföldi leletek alapján lépcsőszerűen vezetnek át bennünket a paleolith korból a neolithba. Ezeknek az emeleteknek a magyar földön még csak bizonytalan nyomai vannak. Ilyenek a szolnokmegyei Tószeg mellett fekvő Áldozóhalom. Szabolcs megyében Huguaj homokbuckáinak, Győr megyében Koronczó mikrolithikus kovaeszközei, melyeket Hillebrandt Jenő a Nemzeti Múzeum az említett helyek régebben gyűjtött leleteiből válogatott ki és ismertetett.¹²⁾ Teljes bizonyossággal megállapított mezolithikus lelőhelyek a Kassa melletti Korláth és a miskolci Avas-hegy kőeszköz kulturája. Ezt Hillebrandt a Campigni-periódusba osztotta be.¹³⁾ Szigony a magyar mezolithikumból még nem ismeretes. Ha tehát a meritőpusztai harpuna a fent jelzett analógiák alapján ezt a kulturát képviselné és nem a magdelénit, semmit nem veszítene jelentőségéből, sőt még a nemzetközi irodalomban is feltűnő haladást jelent a magyar mezolithikumra vonatkozó ma még szegényes ismeretkörünkben.

1) Forrer Róbert: Reallexikon der prähistorischen, klassischen und frühchristlichen Alterthümer, Berlin u. Stuttgart 1907. Dr. Roska Márton: Az ősrégészet kézikönyve. Cluj-Kolozsvár I. és II. k. 1926—27. Hillebrandt Jenő: Magyarország őskőkora, Budapest 1935. Az idézetekben előforduló egyéb forrásműveket Hillebrandt Jenő volt szíves rendelkezésünkre bocsájtani. Szíves előzékenységeért és utmutatásaiért hálás köszönet.

2) Forrer: i. m. 582. l. 160 t. 9—10. á; Roska: i. m. I. 143 l. 73 k. 3. á.

3) Forrer: i. m. 583. l. 161 t. 2 á. A franciaországi (Laurerie) barlanglakásból, 814 l. 240 t. 12—13 á; Roska: i. m. I, 2, és 7. á.

4) Roska: i. m. II. 46. l. 7. k.

5) Forrer: i. m. 405. l. 105. t. 10 á.

6) U. o. 845 l. 252 t. 2 á.

7) Roska: i. m. II. 75 l. 22 k. 1 és 3 á.

8) Breuil: Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques, Compte Rendu de la XIV. me session Gèneve, 1912. 213 L. 32 k. utolsó ábra, Roska: i. m. I. 150 l. 72 k. 2 á.

9) Forrer: i. m. 460 l. Roska: i. m. II. 53—54 L. 13 k.

10) Hillebrandt: i. m. IV. t. 12 á.

11) U. az: i. m. V. t. 10—12 a.

12) Ungarlandische Funde aus dem Mesolithikum. Wiener Prähistorische Zeitschrift XII. 1925. 81—83. l.

13) Über ein Atelier des „Procoto-Campignonien“ auf dem Avasberg in Miskolcz (Ungarn) Eiszeit und Urgeschichte V. 1928. 53—59. l. Neuere Ausgrabungen auf dem Avasberg bei Miskolcz in Ungarn. U. o.

Marosi Arnold.

Adatok Fejér megye honfoglaláskori archeológiájához

A székesfehérvári muzeum honfoglaláskorát már több ízben ismertettük (Marosi A.: A szfvári muzeum honfoglalás- és Árpád-kori régiségei. Arch. Ért. 1914, 60—63. l.; U. az.: Szfvár honfoglaláskori temetői. Arch. Ért. 1920—22, 25—41. l.; U. az.: A szfvári rádiótelepi ásátás, Arch. Ért. 1923—26, 247—257 l. Bartucz Lajos: Honfoglaláskori magyar koponyák. Bpest, 1926.). Ez alkalommal a csákvári, nagylóki és szabadbattyáni leletekről lesz szó, melyekről ez ideig csak hirlapi közlemények jelentek meg. Tudományos leírásuk a szakirodalomból még hiányzik, ezt akarjuk most pótolni és segítségükkel a muzeum honfoglaláskori leleteinek az újabb kutatások alapján közelebbi kormeghatározását adni.

A **csákvári** lelet megszerzésére az uradalmi főszámvevőség adott alkalmat jelentve, hogy a rókahegyi homokbányában ló- és embercsontokat tartalmazó sírt találtak. A jelentés alapján 1929 nov. 18-án vizsgáltuk meg a helyszínen kihányt csontokat, a sír környékét is feltártuk, de érdemleges eredmény nélkül. Ezután a bánya függőlegesen levágott partját vizsgálva akadunk gyanus nyomokra. Tehát itt is ásni kezdtünk, minek folytán leletekre is bukkantunk. A csontváz már bolygatott volt, amennyiben láb-szárcsontjaiból csak a bal combot találtuk meg. A medencétől fölfelé azonban a sír épségben volt és elég gazdag anyagot szolgáltatott. A medence tájon gyengén aranyozott, kupalakú 3 db., 2,8 cm. átmérőjű, domborított bronzdísz került elő. Közepükön kiemelkedő dudor, körülötte rosettakoszorú és az alatt aranyozott, árokszerű mélyedés látható. Szij- vagy ruhadíszek lehettek, felerősítésük a széleken 4 lyukon át cérnával, fonállal történt. Ugyanilyen díszmények kerültek elő a két váll között a melltájon is. Hat az előbbiekkal megegyező, 6 náluk kisebb példány aranyozás nélkül és csak két lyukkal. A két vállon egy-egy 4,5 cm. átmérőjű korongszerű bronzdísz volt; közepén dudor, körülötte árokszerű mélyedés, szélükön három lyuk van. Helyzetük alapján a közöttük fekvő kisebb díszekkel együtt ruhadíszek lehettek. A jobb karon egy darabokra tört fonatos karperec, a balon töredékes pántos karperec, a keresztcsont felett 10 cm. hosszú vaskés, a bal felsőkarnál nyilhegy töredék (?), a koponyatájon két ezüstgömböcske a függőből, a bronzdíszek közül bőr és szövetmaradványok kerültek elő. (Lt. sz. 7983). A sirlelet a karperecek és bronzdíszek alapján rokon a pilisi honfoglaláskori temető leleteivel. (Hampel Z.: Alterth. des früh. Mittelalters in Ungarn. III. 525—526. t.) A csontváz (387/1929) Bartucz Lajos megállapítása szerint balti típusú női csontváz.

A **nagylóki** lelet 1924-ben került a muzeumba. Ugyanis a Nagylók pusztához tartozó Erdőmajor agyaggödrében földásás közben a munkások embercsontvázra és mellette különféle régiségekre akadtak. Adamecz Kálmán mérnök összegyűjtve azokat behozta a muzeumnak. Ennek alapján Marosi Arnold muz. igazgató okt. 1-én kiutazva Adamecz Elek, jószágfelügyelő szives támogatásával a sir környékét egészen feltárta és közelében kutató árkot is húzatott, hátha lesz még több sir is. E remény azonban nem vált valóra, de a már feltárt csontváz helyzetét teljesen lehetett tisztázni. Miután az embercsontváz lábainál lócsontok, 4 alsólábszár és koponya feküdtek, a sir lovas sir volt, tipikus honfoglaláskori mellékletekkel.

A muzeumba beszállított sirlelet részei: 1) Csikózabla két szájrúddal, egy szájkarikával. — 2) Két kengyel mindegyik két darabra törve. Alakjuk tojásdad idomú háromszög pálcás szárrakkal, lemezesen kisélesedő talppal. A fülrészt csak egyiken van meg. Amennyiben rozsdától eltorzult alakján kivethető, trapézidomú. — 3) Tizenegy darab aranyozott, szividomú szegecses bronzdisz. Ezek közül 5 keskenyebb alak felső szélük közepén bevágással, 4 szélesebb felső szélük közepén dudorral, 2 pedig áttört. Diszitése mindannyinak háromleves palmetta a középén szivalakú, két oldalt befelé kunkorodó levelekkel. (Hasonmásukat I. Hampel J.: I. m. I. 2167. á. Bodrogvécs). A két áttört alak diszitése szintén palmetta, de más változatban: a középső levél két részre tagozott, az oldallevelek pedig kisélesedve kifelé hajlanak. — 4) Csát aranyozott szíjpánttal. Diszitése két háromlevelű palmetta egymás felett befelé kunkorodó szélső levelekkel. — 5) Hét töredékes, aranyozott bronzszalag benyomott, rézsutos pontsávokkal és két-két felerősítő lyukkal. — 6) Bronzkarperec három darabra törve. Vége lándzsaalakú (stilizált kígyófej). — 7) Emberkoponya öt koronás nagyságú sebhellyel. A sebhely szélén forradás nyomai, körülötte zöld patina foltok. — 8) Lókoponya és lábszárcsontok. (Lt. sz. 6018.) A csontváz, (460/1929.) Bartucz Lajos megállapítása szerint, nordikus jellegű férfi csontváz. A koponyatetőn levő seb nem közvetlen kardvágás, hanem más szándékos koponyalékelés eredménye, amely már gyógyulásnak indult. Utólag beállt komplikáció okozta a halált.

A **szabadbattyáni** lelet lelőköri körülményei: 1927 tavaszán vitéz Simon István a székesfehérvári határ szomszédságában szőlőültetés közben embercsontvázra akadt. A leletről vitéz Ceglédi András jegyző tett a muzeumnak jelentést és ugyanekkor a csontok mellett talált néhány pénzt és régiséget is átadott.

E leletek alapján helyszíni szemlét tartottunk, amikor még ott találtuk a kihányt csontokat, melyek két egyéntől származtak és lócsontok is voltak közöttük. A csontok erős patinasága azt

mutatta, hogy a beadott csekély számu régiségeken kívül még egyebeknek is kellett a sirban lenni, de azok elkallódtak. Egyben az ásást is megkezdjük, minek eredménye egy lovassir feltárása volt. A kinyújtott helyzetben fekvő csontváz baloldalán a fejnél megtaláltuk a lófejet. Ettől lefelé a törzs és lábak mellett a 4 lólábszárt párosával egymás mellé fektetve. Egyéb mellékletek: 1) a csontváz medencéjében egy pár kengyelvas. Elég ép állapotban maradtak fenn. Alakjuk széles tojásdad, száruk hengeres, lemezes talpuk alsó fele bordás, fülük négyszögű. — 2) A lófejnél egyszerű csikószabla két szájruddal és két lapított karikával. — 3) Kés fatokmaradványokkal 2 darabban. — 4) Csatlóredékek. — 5) Két bronzgyűrű a halánték tájról. — 6) A koponya mögött madárfejet ábrázoló, botfogantyuhoz hasonló nyeltokos csonttárgy. (Lt. sz. 7417). — A hozzájuk tartozó csontvázat is beszállítottuk. (459/1929).

Bartucz Lajos megállapítása szerint a koponya férfitől származik, hasonló a kenézlii koponyákhoz, az állkapocs azonban nem tartozik hozzá. A másik szabadbattyáni koponya 458/1929) mediterrán jellegű. Felmerülhet az a kérdés, nem volt-e ugyanott rézkorú temető, bár hasonló típusu koponya a kenézlii honfoglaláskori sírok között is előfordul.

A vitéz Ceglédi András által beszállított tárgyak 3 érem, 3 db. karperecrészlet, 2 kis szegecses pityke (Lt. sz. 7416). Korhatározás szempontjából becses a három érem. Ezek egyike összevág a Hampel által közölt pilisi (l. m. l. 27. l, 10. á.) és győri (Ujabb tanulm. a honfoglaláskori emlék. 14. t. 1 sz.) példányokkal, ennek alapján Jámbor Lajostól (814—840) való. A második nagyon hiányos példány, alig fele van meg, szintén annak látszik, a harmadik, melynek hasonmása ugyancsak győri lelet (J. m. 14. t. 4. sz.), Lothár Hugó-féle páviai ezüstpérez a X. száza dból. Az érmek átfurása mutatja, hogy felvarrva diszként szerepeltek.

Ha most már felvetjük a kérdést, hogy e sirleletek minő helyet foglalnak el ujabban ismertetett honfoglaláskori leleteink sorában, erről a nagylókinál a bronzdiszkek, a szabadbattyániaknál az érmek tájékoztatnak bennünket. Az előbbinek aranyozott bronzdiszei, tulajdonképp fegyveröv-diszitmények, ugyanazt a képet tárják elénk, mint a kenézlii 42., 46. vagy 50. sir. (Arch. Ért. 1931, 72. 81. és 88. k.), melyek leletanyaga Fettich Nándor szerint egyik bizonyosága a honfoglaló magyar fémművesség Belső-Ázsiával való kapcsolatának. „A fegyveröv vereteinek ez a garnitúrája nem egyéb, mint késői felujulása az altáj vidéki fémművesség jellegzetes tárgyainak, melyek között a főszerepet a csuklós csat és szíjvég játszotta.“ (U. o. 109. l.) Technika szempontjából érdekes, hogy az ezüst veretek mintái aranyozott alap-

ból domborodnak ki és a csatlemezt alsó részén látható erősítő lemez.) Kor tekintetében e leletek a nagylókiival együtt a honfoglaló magyarság legelső emlékei közé tartoznak, melyeket még Lebediából hoztak magukkal.) A szabadbattyáni érmekkel datált sirhoz hasonló sírok a kenézlői leletek között a II. sír, melyben a ló koponyánál és lószerszámon 16, az embercsontváz medencéjén 1 érem találtatott (I. Berengár: 905—924, Provencei Hugó: 926—945, és III. Lothár: 931—945, olasz királyoktól: Arch. Ért. 1914. 315. sk. a, 340—344. o.); a 37. sírban a fej alatt Rodolphe de Bourgogne (922—916) páviai ezüst érme feküdt. (Arch. Ért. 1931. 103. l.) Csonthból faragott botfej a kenézlői 30-ik sírban fordult elő (Arch. Ért. 1931. 59—60. és 70. k.) Valószínű ez is ázsiai eredetű és a korábbi steppe népek kulturájának öröksége. A magyarországi avar sírokban gyakoriak. (Fettich N. U. o. 106. l.)

E megállapítások azért fontosak, mert, főként a nagylóki lelet, újabb támaszai annak a felfogásnak, mely szerint honfoglalás kori leleteink két csoportra, rétegre oszthatók. Egy korábbi rétegre, melynek kulturája, antropológiai anyaga a honfoglalást megelőző lebediai kubánvidéki állapotokat tükrözteti vissza és még erős ázsiai kapcsolatokat tüntet föl (csuklós csat, szíjvég, szivalakú veretek). Ilyenek Fettich szerint (Arch. Ért. 1931. 109. l.) a kenézlői, törteli, ókecskei leletek, de hozzájuk csatlakoznak a nagylóki, szabadbattyáni sírok is. A későbbi sírokban gyérülnek az efajta emlékek s fokozottabb mértékben keverednek össze a már itteni őslakóktól vagy nyugatról származó kultúrelémekkel. Nagyon tanulságos példák erre a székesfehérvári honfoglalás kori temetők. A demkőhegyi a lebediaiaknak megfelelő emlékekkel. Ilyen az itt talált két kard. Az egyik szablyatípus gyengén hajló pengével, görbe állású markolattal és ezüst berakásos bronz keresztvassal, ami tipikus tulajdonsága a lebediai származású kardoknak (Arch. Ért. 1892. 302. l., 1931, 103. l. Hampel: Alterth. I. 485. k.) Ugyanaz a típus, mint a kenézlői (Arch. Ért. 1931. 56. k.) vagy a hevesmegyei Csák-Beregről származó szablya (Hampel: I. m. II. 849. l.) A másik demkőhegyi kard (Arch. Ért. 1906, 103 l. 5 k., Hampel: Újabb tanulm. 83. t.) egyenes pengéjű és markolatú, hármastagozatú markolatgombbal. Hampel „frank” kardnak mondja. Fettich hüvelyvégeinek palmettás díszítése és gombos befejezése alapján, főként pedig a keleti kardhoz való hasonlósága miatt (Arch. Ért. 1904, 113 l.) a skandináv kardok közé sorolja és a magyarság lebediai tartózkodásával hozza összefüggésbe (U. o. 1931. 62. lllap.). E feltevésnek teljesen megfelelően a Demkőhegy övveretének szivalakja és a kenézlői leletekkel rokon díszítőjei is (Arch. Ért. 1892, 305, 367. l.)

Égészen másképet tárnak elénk a sárkeresztúri országút mentén és a rádió telepen feltárt honfoglalás kori temetők.

(Marosi Arnold: Székesfehérvár honfoglaláskori temető. Arch. Ért. 1920—22, 25—41. l.) A székesfehérvári rádiótelepi ásátás U. o. 1923—26. 247—256. l.) Az előbbinek van ugyan egy kardos sirja gombos markolatú, kétélű, egyenes pengéjű pallossal (Arch. Ért. 1923—26, 86 k. 2. sz.) Gombja tagolatlan, oldalt összenyomott kupalak és így kora a XI. századra tehető. Ennek felel meg a sirok leletekben szegény tartalma is teljes híjával az övvereteknek. A Rádiótelepnek két kardos sirja van. Az egyiknek kardja (U. o. 81. k. és 86. k. 3. sz.) teknősbékát ábrázoló háromszöves markolatgombjával, a markolat sodronydiszeivel, a keresztvason kivehető ezüst borításával ép állapotban méltó társa lehetett a kievi és a prágai Szent-István féle kardnak. Gránát köveivel, melyek helyét a gomb és keresztvas felületén látható gödröcskék jelzik, felül is multa azokat. A kardhoz tartozó egyéb leletek: kengyelvasak, zabla, harcicsákány, faveder abroncsmaradványai, egy kis szivalakú, levéldiszes bronzpityke, ezüst sodronyfonatok, aranylemeztöredékek valóban fejedelmi sirra engednek következtetni, mely azonban feldúlt állapotban és csak töredékes, hiányos mellékletekkel került a székesfehérvári muzeum birtokába, de így is joggal illeszthető a régebbi leletek sorába. Viszont a Rádiótelep többi szegényes sirja későbbi eredetű. Ennek legfőbb bizonyossága a 36. sir kardja (U. o. 83. k. és 86. k. 1. sz.), melyet talapzat nélküli, tagolatlan gombja a XI. századra utal. Megfelel ennek a bronzveretek hiánya és miként ezt Bartucz Lajos kimutatta, (Honfoglaláskori magyar koponyák, Bpest 1926.) a nagyon vegyes benyomást keltő antropológiai anyag is, mely azt a benyomást kelti, hogy itt a magyarság az őslakossággal már vegyest temetkezett.

Minden arra enged következtetni, hogy a teknősbékás kard sirja nem egyidős a többiekkel. Ezt erősíti helyzete is. Míg ugyanis a többi sirok soros temetőt alkottak, ez a többtől távol magányosan fekszik és legalább egy évszázaddal korábbi, mint a többiek. Ez a magányosság, ami meg volt a nagylóki és szabadbattyáni siroknál is, teljesen megfelel Bartucz Lajos ama megállapításának, hogy a hazát elfoglaló, törzsköcs magyarság temetői egész kicsik (néha két három) sírből állanak, a nők és gyermekek száma bennünk aránylag kevés, a koponyákon csontrészeken sok a sebesülés. Ezzel szemben azok a temetők, melyek a már a huzamosabban letelepült és az őslakossággal összekeveredett a törzsköcsből származnak, ott a halottak száma nagy, közöttük sok a nő és gyermek, az antropológiai anyaguk és mellékletük erősen kevert. (Arch. Ért. 1931, 116. l.) Lassan-lassan egészen kivesznek belőlük az őshazával összefüggő emlékek, csak a szertartásban tartják fenn magukat még a kereszténység elterjedése után is. Szép példája ennek egy Székesfehérvárott a

bazilika alapfalai közelében feltárt sir. A Bank-utca (Szent Korona)-utca 5 sz. régi házát ugyanis 1929-ben lebontva annak homlokfalai alatt a járdától számított 3·20 m. mélységben kövekből összerakott sirra akadtak. (Fejérm. N. 1929 jul. 10—12. sz.) A sirt letakaró kövek eltávolítása után kitűnt, hogy a hosszában futó választófal a sirt két részre osztotta. Az egyik részben két emberi csontváz, a másikban állatsontok voltak. E csontokat Dr. Hankó Béla, debreceni egyet. tanár meghatározása szerint (1934) két éves szarvasmarha maradványai (os sphenoidale töredék, os temporale, bal mandibula, os frontale, humerus, 2 db. mandibula töredék és os tarsi fibulare töredékei). A szolga nép sirjában lehet ilyen maradványokat találni (Hankó B.)

A nagylóki és szabadbattyáni sirok lócsontváz részeit ugyancsak Dr. Hankó Béla vizsgálta meg és meghatározása szerint azok az Equus Caballus Gmelini tipushoz tartoznak. Részletes ismertetésüket l. Dr. Hankó B.: A magyar ló eredete Debrecen 1935.

Marosi Arnold.

A szárazréti középkori temető.

A szárazréti sirokra 1935 nyarán bukkantak rá a Székesfehérvár-Grác közti országút építése közben. Hogy az uttöltéshez szükséges földet megszerezzék, az országútból délnek kiágazó, a Szárazrétre vezető Sándvölgyi kezdetén a Bodrogi utcában, Micsó József földjén bányát nyitottak és itt csontvázakra akadtak. A leletről a munkavezető mérnök értesítette a muzeumot augusztus 3-kán, ahonnan Dormuth Árpád szállt ki helyszíni szemlére. A folyamatosan levő kubikus munka miatt rendszeres ásás nem volt megvalósítható. Meg kellett elégedni azzal, hogy a muzeum kirendelt altisztje állandó figyelemmel kísérte a munkálatokat és ha csontvázra akadtak, a sirokat ő bontotta ki a leleteket azonnal beszállítva a muzeumba. Az ily módon átforgatott föld, mely elterjedt Micsó József déli szomszédjára, a Segesdi-féle telekre is, mintegy 2000 négyzetméternyi területén 105 sirt bontottunk ki. Ehhez hozzáadva a kubikusok által kihányt sirokat az összes feltárt sirok száma 140-re tehető. A sirok soros temetőt alkottak, hol ritkábban, hol sűrűbben következtek egymásra. Mélységük 40—90 cm. között változott. A csontvázak fejfel nyugatnak, lábbal keletnek feküdtek. Legnagyobb részük hasznavehetetlen volt,

csak 30 teljeset és 10 koponyát sikerült a muzeumba beszállítani. Melléklete 20 csontváznak volt, ezek a következők:

1. Harmadik sir: két-két karperec a kezekről, az egyik fonott, fonott nyakperec és nyitott bronzkarika a koponya mellől.

2. Hetedik sir: vékony, nyitott bronzkarika a koponya mellől:

3. Kilencedik sir: fonott nyakperec, két nyitott karperec, pántos gyűrű a kézről, zárt sodronygyűrű a koponya mellől.

4. Harmincharmadik sir: fonott nyakperec, két karperec egymásra hajló végekkel.

5. Harmincnegyedik sir: edénytöredék a lábtól a fenéken keresztalakú bélyeg, oldalán hullámvonal és lent sima hornyolás.

6. Negyvennegyedik sir: nyitott karperec a jobb kézről, két csavart végű karika a koponya mellől.

7. Negyvenhetedik sir: két halántékgyűrű fehér fémből a fej mellől.

8. Negyvennyolcadik sir: vaskés a karcsontnál.

9. Negyvenkilencedik sir: egy-egy nyitott végű karperec a karokról, bronzkarika a fejtől.

10. Ötvenötödik sir: Sodrott karperec a jobb karról, a fejtájról hat bronzkarika, gyöngyszemek.

11. Hetvenedik sir: gyűrű fehér fémből a medence tájról, bronzkarika a koponya mellől.

12. Nyolcvanadik sir: bronzkarika a koponya baloldaláról.

13. Nyolcvannegyedik sir: egy-egy bronzkarperec a karokról.

14. Nyolcvanötödik sir: bronzkarperec a balkarról, vastöredékek a nyaktájról.

15. Nyolcvanhetedik sir: állatfejben végződő, félholdalaku bronzcsüngő gyermekcsontváz nyakáról.

16. Nyolcvannyolcadik sir: két bronzkarperec a balkarról, az egyik fonott, nyakperec egyszerű bronzhuzalból.

17. Kilencvenedik sir: kis körte alakú bronzcsüngő a nyaktájról.

18. Kilencvennyolcadik sir: bronzkarika a koponyától.

19. Százegyedik sir: bronzkarika a koponya baljáról, pántos gyűrű az ujjakról, fonott karperec a jobb alkarról.

20. Százharmincötödik sir: két bronzkarika a koponya mellől.

21. Száznegyedik sir: X—XI. századi csehországi érem két lyukkal a nyaktájról, gyermekcsontváz.

22. Szórványos leletek: három bronzkarika, bronz- halántékgyűrű, két bronzgyűrű végükön gomb, két gyöngyszem, három szögalakú csönttöredék, öt peremes edénytöredék. (Lt. sz. 9802-23 és 368/1935).

A szárazréti sírok e szegényes melléklet anyaga rokon a maroshgyi Szücs-féle szőlőben és a sóstói homokbányában fel-

tárt sírok leleteivel. Közelebbi figyelemre méltó darabjai a harminczegyedik sír fenékbélyeges edénye, a nyolcvanhetedik sír állatfejes csüngője, a száznegyedik sír X—XI. századi cseh érme. Az érme korát a Magyar Történelmi Múzeum éremtára volt szíves megállapítani, mely meghatározással összevág a fenékbélyeges edény anyaga, disztítése és bélyege is. Az edény urnaalakú, színe feketésszürke, disztítése fésűvel készült hullám és sima vonal, bélyege gyűrűvel körülvevett kidomborított kereszt (V. ö. Arch. Ért. 1930, 147 l. 94. k. t. á.), mely az egész feneket kitölti. Mindezek olyan tulajdonságok, melyek árpád-házi királyaink korábbi időszakából származó edényeire jellemzők.¹⁾ Viszont az érme maga igazolja, hogy az e fajta edények csakugyan a XI—XIII. századból származnak. A székesfehérvári múzeumnak még két ily fenékbélyeges cserepe van, mindkettő Fehérvárról származik. (Lt. sz. 401—402). A szórványos edénytöredékek is megfelelnek annak a kornak. Közöttük egy átylukasztott, széles és lapos, be- és kifelé hajló peremrészlet (Lt. sz. 9823.), valószínű azoknak az üstalakú, középkori edényeknek a töredéke, melyek kimondottan XIII. századi típusok.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Adatok Kajászószentpéter és Váli régészetéhez.

A váli völgyet a régi hagyomány egy hajdani Duna-ág medrének tekintti, habár a földrajzi adottságok ennek ellene mondanak, mert az Alcsut-Felcsut melletti dombvonulat között haladva Bicskénél véget ér, és semminő kapcsolata nincs többé a Dunával. A völgyben csendesen folydogáló Váli-víz a vele párhuzamosan haladó Szent László vizével együtt a Vértes és Gerecse-hegység csapadék gyűjtője és Ercsi alatt egyesülve folynak a Dunába. E völgy tehát ősidőktől fogva kiválóan alkalmas volt az ember letelepedésére. Előbb az ősfoglalkozást üző ember találta meg vadját a környező dombok erdőségeiben, majd a pásztorkodó és földművelő ember talált itt kitűnő legelőt állatainak és földet a megművelésre. Ez a magyarázata, hogy a történeti

korban aránylag sűrűn telepített vidék ez, melyet utak szelnek keresztül és az utak mellett ősi multra tekintő telephelyeket, községeket találunk. (Baracska, Kajászószentpéter, Váli, Tabajd, Alcsut, Felcsut, Óbarok, Bicske) Figyelmünket a váli völgyre — honnan a bronzkorból és korai vasorból értékes emlékeink vannak már múzeumunkban — a Magy. Történeti Múzeum egy átirata hívta fel, mely szerint Válon egy kut ásása közben hatalmas kőlapokra, illetőleg alapokra bukkantak. Ezt megtekinteni és a körülmények részletes vizsgálatára szálltam ki 1935 december 30-án. Utam Barackáról Kajászószentpéteren keresztül Váli felé tartott. A szentpéteri szőlők előtt egy kis részen ősi sányszerű település nyomai látszanak. A falu határában lévő újtelep lakóházai a mögöttük lévő dombnak partjára támaszkodnak. E célból a löszpart le van vágva és ebbe barlang-

¹⁾ Höllrigt József: Árpád-kori keramikánk. Arch. Ért. 1930, 168. l.

²⁾ U. az: Árpád-kori keramikánk. Arch. Ért. 1932, 90. l.